

‘Abraham Kuyper: de afgevaardigde van Gouda’.

Directe Tweede-Kamerverkiezingen in het hoofdkiesdistrict Gouda gedurende de periode 1849-1918

Jan H. Kompagnie

Aflevering II

De verkiezingen in de periode 1850-1887

In 1850 kwam er een nieuwe kieswet (van 4 juli 1850, Staatsblad nr. 37) tot stand, die het 'voorlopig kiesreglement' uit 1848 verving. De kieswet van 1850 regelde vooral de hoogte van de census per gemeente (de belasting die men moest betalen om kiesrecht te bezitten) en de indeling van de kiesdistricten. Kiesrecht werd verleend aan volwassen mannen die voor een bepaald bedrag in de directe rijksbelastingen (grond-, patent- en personele belasting) waren aangeslagen. Over het algemeen was de census lager dan in 1848.

Tot 1896 kende de kieswet geen kandidaatstellingen. Een geldige stem kon op iedereen worden uitgebracht. De kieswet bepaalde dat elk Kamerlid 45.000 inwoners moest vertegenwoordigen. Daardoor veranderden de kiesdistricten tussen 1850 en 1887 regelmatig van samenstelling.

Kieswet noch grondwet sloot vrouwen expliciet van het kiesrecht uit, omdat die uitsluiting in de geest van die tijd geheel voor zichzelf sprak. Wel sloot artikel 3 van de kieswet van 1850 getrouwde vrouwen uit met de bepaling dat de man geacht werd de aanslag van zijn vrouw te betalen en dus alleen kiesgerechtigd te zijn.

Elke inwoner kon er bezwaar tegen maken dat hij zelf niet op de kiezerslijst was opgenomen of dat een ander er ten onterechte op was gezet. Kiesgerechtigden mochten alleen maar op de kiezerslijst van hun wettige woonplaats voorkomen. Minstens acht dagen vóór de verkiezingen ontving elke kiezer een oproepingsbrief en een stembriefje. Op de dag van de verkiezing moest de kiesgerechtigde zijn stembriefje persoonlijk in de stembus deponeren, stemmen bij volmacht was niet toegestaan.

Nadat het aantal geldige stemmen was vastgesteld, kon de meerderheid, namelijk de helft plus één, worden bepaald. Wanneer geen persoon in de eerste ronde de absolute meerderheid had behaald, volgde voor elke te vergeven zetel een herstemming tussen de twee personen met de meeste stemmen. Bij één zetel ging het dan tussen twee personen, bij twee zetels tussen vier.

Een kiestabel die bij de kieswet was gevoegd, regelde de indeling van de kiesdistricten. In tegenstelling tot 1848, toen er alleen enkelvoudige kiesdistricten waren, vaardigden de meeste kiesdistricten in 1850 meer dan één Kamerlid af. Doordat de bepaling uit de grondwet van kracht bleef dat elke 45.000 inwoners door één Kamerlid vertegenwoordigd moest worden, bepaalde de kieswet van 1850 dat er elke vijf jaar een herziening van de kiestabel moest plaatsvinden. Herzieningen vonden evenwel alleen plaats in 1858, 1864, 1869 en 1878.

De eerste algemene verkiezing onder de kieswet van 1850 werd in Gouda in augustus 1850 gehouden. Er moesten nu twee kandidaten worden gekozen. Er werden 1.956 geldige stembriefjes ingeleverd. Nagenoeg iedere kiesgerechtigde stemde twee keer, dat

bracht 3.847 geldige stemmen op. Op deze lijst nu wel een deelnemer met een binding met Gouda, namelijk E.C. Büchner (1812-1882), zoon van de bekende stadsdoctor W.F. Büchner, die als arts werkzaam was in Amsterdam en ook zitting had in de gemeenteraad van die stad.

Verkiezingsuitslag Gouda 27 augustus 1850

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. G.M. van der Linden	1087	56.51%
2.	mr. K.A. Poortman	848	44.09%
3.	E.C.U. van Doorn	773	40.19%
4.	mr. Æ. baron van Mackay	634	32.96%
5.	dr. E.C. Büchner	185	9.62%
6.	mr. L. Metman	130	6.76%
7.	mr. G. Groen van Prinsterer	77	4.00%

De bevolking in het gehele district was in dat jaar 44.023 personen groot; daarvan mocht slecht 6.54% aan de verkiezingen deelnemen, wat 4.44% ook werkelijk deed. Van der Linden versloeg nu al in de eerste stemmingsronde onder anderen de antirevolutionair Guillaume Groen van Prinsterer. Hij had met zijn 56.51% de absolute meerderheid behaald en kon zijn Kamerlidmaatschap continuëren.

Als nummer 2 was de Schiedamse advocaat en notaris Karel Arnold Poortman (1808-1886) geëindigd. Maar deze had ook meegedongen naar een Kamerlidmaatschap bij de districtsverkiezingen in Delft. Daar versloeg hij onder meer S.H. Anemaet en H.A.A. van Berckel. Poortman koos voor Delft, waardoor er in Gouda tussentijdse verkiezingen voor de tweede zetel gehouden moesten worden. Dat gebeurde op 13 september, ruim twee weken na de algemene verkiezingen.

Verkiezingsuitslag Gouda 13 september 1850

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. L. Metman	852	47.65%
2.	mr. Æ. baron van Mackay	453	25.34%
3.	dr. E.C. Büchner	148	8.28%
4.	jhr.mr. W.T. Gevers Deynoot	120	6.71%
5.	mr. P.C. Schooneveld	102	5.70%

Er was niemand die de absolute meerderheid behaalde. Dus moest er opnieuw gestemd worden. Die herstemming vond twaalf dagen later plaats.

Verkiezingsuitslag Gouda 25 september 1850

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. L. Metman	996	62,88%
2.	mr. Æ. baron van Mackay	588	37.12%

Nu bleek dat de liberale politicus Leopold Metman (1808-1860) was gekozen met bijna 63% van de stemmen, die dan ook samen met Van der Linden Gouda in de Tweede Kamer ging vertegenwoordigen. Hij versloeg de antirevolutionair Æ. baron van Mackay, de latere leider van het eerste Coalitie-kabinet. Metman, zoon van een Nederlands hervormde predikant, was van origine advocaat in Den Haag. Hij was vooral deskundig op

het gebied van de rechtspraak in West-Indië. Zijn echtgenote was G.C. Scholten van Gansoijen.

Twee jaar nadien, in 1852, waren er periodieke verkiezingen, waarbij één zetel te verde-
len viel; het zittende Kamerlid Van der Linden moest zijn zetel ter beschikking stellen.

Verkiezingsuitslag Gouda 8 juni 1852

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. G.M. van der Linden	771	46.22%
2.	mr. G. Groen van Prinsterer	332	19.90%
3.	jhr.mr. W.M. de Brauw	166	9.95%
4.	mr. J.H. Gilquin	152	9.11%
5.	S.H. van Hoogstraten	152	9.11%
6.	mr. A.H.J. Ravesteijn Medenblik	31	1.86%

De man met het meeste aantal stemmen, Van der Linden, met meer dan het dubbele
aantal stemmen dan Groen van Prinsterer, kwam toch net te kort voor de absolute
meerderheid. Dus volgde er een herstemming.

Verkiezingsuitslag Gouda 22 juni 1852

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. G.M. van der Linden	976	54.37%
2.	mr. G. Groen van Prinsterer	819	45.63%

Groen van Prinsterer maakte een indrukwekkende inhaalrace, gesteund door de meeste
kandidaten die door Van der Linden waren verslagen, maar de laatste eindigde toch als
winnaar, met ruim 54 tegen ruim 45% van de stemmen.

Het jaar 1853 staat bekend als een turbulent politiek jaar. Aanhangers van de
'Aprilbeweging' probeerden met honderdduizenden handtekeningen te voorkomen dat
de rooms-katholieken in volle vrijheid hun rechten konden gaan uitoefenen, zoals het
grondrecht 'Vrijheid van godsdienst' wilde, dat was vastgelegd in de grondwet van 1848.
Tijdens de aanbieding van de handtekeningen uitte koning Willem III sympathie met de
doelstellingen van de protesteerders, waarna kabinetsleider Thorbecke woedend aftrad
en de Kamer werd ontbonden. Algemene Tweede-Kamerverkiezingen volgden. In het
district Gouda gebeurde dat op 17 mei.

Verkiezingsuitslag Gouda 17 mei 1853

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1631	68.43%
2.	mr. G. Groen van Prinsterer	1555	65.24%
3.	mr. L. Metman	795	33.35%
4.	mr. G.M. van der Linden	721	30.25%

De eerste twee deelnemers, W.M. de Brauw en G. Groen van Prinsterer, haalden de kies-
drempel en konden namens Gouda in de Tweede Kamer komen. De Brauw (1810-1974)
zou ruim twintig jaar de afgevaardigde van het kiesdistrict Gouda blijven.

De Brauw.

Groen van Prinsterer.

Hij ontpopte zich als een conservatief Tweede-Kamerlid dat grote affiniteit had met de antirevolutionairen van Groen van Prinsterer, die net als hij, orthodox Nederlands hervormd was. De Brauw was gehuwd met jkvr. A.E. de Gijsselaar. Metman en Van der Linden hadden dus het nakijken. Maar ook nu had nummer 2 zich elders, in dit geval Zwolle, kandidaat gesteld. Die nummer 2 was dus Guillaume Groen van Prinsterer (1801-1876), de wegberieder van de Anti-Revolutionaire Partij.

Meegespeeld zal hebben dat hij al voor het kiesdistrict Zwolle in de Kamer had gezeten van 7 oktober 1850 tot april 1853. Toen hij in 1853 kon kiezen tussen Gouda en Zwolle, koos hij dus voor Zwolle.

Dus moesten er weer tussentijdse verkiezingen komen.

Verkiezingsuitslag Gouda 13 juni 1853

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	885	41.05%
2.	mr. J.W. Gefken	585	27.13%
3.	mr. G.M. van der Linden	345	16.00%
4	mr. L. Metman	310	14.38%

M.A.F.H. Hoffmann, gehuwd met C.A. Groen van Prinsterer en dientengevolge een zwager van Guillaume Groen van Prinsterer, won weliswaar, maar niet afgetekend. Dus vond er op 28 juni een herstemming plaats.

Verkiezingsuitslag Gouda 28 juni 1853

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	1073	63.60%
2.	mr. J.W. Gefken	614	36.40%

Hoffmann

Hoffmann won opnieuw, nu van J.W. Gefken. Met hem kwam er, naast De Brauw, opnieuw een conservatieve afgevaardigde van het district Gouda in de Tweede Kamer.

Mari Aert Frederic Henri Hoffmann (1795-1874) was een telg uit een Rotterdamse koopmansfamilie en behoorde in zijn latere woonplaats Den Haag tot de rijke, Waals-hervormde elite. Hij behoorde zowel voor als na 1848 tot de conservatiefste leden van het parlement. Wellicht door zijn familierelatie met Groen van Prinsterer steunde hij bij stemmingen en anderszins vaak de antirevolutionairen. Net als De Brauw bleef hij ook heel lang Gouda vertegenwoordigen, namelijk tot eind 1873, dus ruim twintig jaar.

In juni 1854 waren er periodieke verkiezingen. Met een niets aan duidelijkheid overlappende overmacht versloeg Hoffmann zijn concurrent Metman.

Verkiezingsuitslag Gouda 13 juni 1854

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.FH. Hoffmann	1127	61.18%
2.	mr. L. Metman	672	36.48%

Twee jaar later stelde De Brauw krachtens de bepalingen in de Kieswet zijn zetel beschikbaar en dus waren er opnieuw periodieke verkiezingen.

Verkiezingsuitslag Gouda 10 juni 1856

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. L. Metman	712	38.72%
2.	jhr.mr. W.M. de Brauw	710	38.61%
3.	mr. J.W. Gefken	382	20.77%

Let wel: slechts 59% van de Goudse kiesgerechtigden maakte de gang naar de stembus (omvang electoraat: 3.123; opkomst: 1.846). Voor Metman, die al eerder poogde zijn verloren gegane zetel te heroveren, zag het er redelijk gunstig uit, hoewel zijn voor-sprong slechts twee stemmen bedroeg. Maar van een absolute meerderheid was bij lange na geen sprake. Dus volgde er een herstemming.

Verkiezingsuitslag Gouda 24 juni 1856

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1108	52.04%
2.	mr. L. Metman	1021	47.96%

Na hergroepering van de kiezers moest Metman evenwel toch weer in het stof bijten en kon De Brauw zijn Kamerlidmaatschap voortzetten.

In 1858 zat Hoffmann vier jaar in de Kamer. Dus moest er om zijn zetel gestemd worden.

Verkiezingsuitslag Gouda 8 juni 1858

Nu namen nog minder kiesgerechtigden deel aan de verkiezingen dan in 1856, namelijk 52%.

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.FH. Hoffmann	989	59.40%
2.	mr. L. Metman	648	38.92%

De uitslag was duidelijk, Hoffmann kon voor de komende vier jaar blijven zitten, Metman trok opnieuw aan het kortste eind.

De Brauw was in 1856 in de Kamer gekomen. Hij moest dan ook vier jaar later zijn zetel beschikbaar stellen. Zonder problemen werd hij evenwel herkozen, een herstemming was niet nodig. Maar slechts 39.9% van de kiezers was geïnteresseerd in deze periodieke verkiezingen en nam de moeite zijn stem uit te brengen.

Verkiezingsuitslag Gouda 12 juni 1860

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	915	75.68%
2.	mr. A. Jongkindt Coninck	272	22.50%

Ook in 1861 kon De Brauw tussentijds probleemloos zijn politieke carrière vervolgen. Hij was de enige deelnemer aan deze verkiezingen en 'won' met 91.03% van de stemmen. Het was geen 100% omdat 23 stemmen ongeldig waren en 20 mensen de moeite namen blanco te stemmen. De opkomst was er dan ook naar: 32%!

Verkiezingsuitslag Gouda (18/06/1861)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	954	91.03%

Vervolgens moest in 1862 Hoffmann de periodieke verkiezingsstrijd aanbinden. Zonder problemen zegevierde hij.

Verkiezingsuitslag Gouda (10/06/1862)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	1080	58.60%
2.	mr. P.F. Hubrecht	603	32.72%
3.	mr. S. baron van Heemstra	134	7.27%

Hetzelfde gold voor De Brauw bij periodieke verkiezingen in 1864. In één ronde behaalde hij de absolute meerderheid.

Verkiezingsuitslag Gouda (14/06/1864)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1281	53.98%
2.	mr. J.B.L. Wentholt	1001	42.18%
3.	J. Voorhoeve H Czn.	63	2.65%

Dan 1866. Hoffmann moest weer aantreden. De voorspelbaarheid van deze periodieke verkiezingen was groot; zelfs een herstemming was niet nodig, Hoffmann won met 63.22% van de stemmen, zijn tegenstrever Gevers Deynoot had weinig in te brengen en kwam er niet echt aan te pas.

Verkiezingsuitslag Gouda (12/06/1866)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	1162	63.22%
2.	jhr.mr. W.T. Gevers Deynoot	636	34.60%

In datzelfde jaar 1866 werden ook algemene verkiezingen gehouden.

Verkiezingsuitslag Gouda (30/10/1866)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	1554	59.90%
2.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1261	48.60%
3.	jhr.mr. W.T. Gevers Deynoot	834	32.14%
4.	mr. P.P. van Bosse	830	31.99%
5.	mr. L.W.C. Keuchenius	291	11.22%
6.	J.L. Bernhardi	168	6.48%
7.	mr. W.R. baron van Tuyll van Serooskerke	151	5.82%

Hoffmann zat goed, hij behaalde de absolute meerderheid. De Brauw moest nog enkele weken in onzekerheid verkeren, tot de 13e november, toen er herstemd werd.

Verkiezingsuitslag Gouda (13/11/1866)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1323	61.79%
2.	jhr.mr. W.T. Gevers Deynoot	818	38.21%

En weer beet Gevers Deynoot in het stof, nu tegen De Brauw, die opnieuw twee jaar aan zijn politieke carrière kon plakken. Dat waren er niet vier, omdat er in 1868 algemene verkiezingen werden gehouden.

Verkiezingsuitslag Gouda (22/01/1868)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.F.H. Hoffmann	1289	64.47%
2.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1006	50.31%
3.	mr. P.P. van Bosse	668	33.41%
4.	jhr.mr. W.T. Gevers Deynoot	643	32.16%
5.	mr. G. Groen van Prinsterer	267	13.35%
6.	J.L. Bernhardi	59	2.95%
7.	mr. W.R. baron van Tuyll van Serooskerke	41	2.05%

Hoffmann en De Brauw werden reeds in de eerste stemmingsronde herkozen, de anderen, onder wie opnieuw Groen van Prinsterer, kwamen er niet echt aan te pas.

Op 8 juni 1869 werd er periodiek gestemd om de zetel-De Brauw.

Verkiezingsuitslag Gouda (08/06/1869)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1122	46.81%
2.	dr. J. Bosscha jr.	1066	44.47%
3.	mr. J. de Neufville	205	8.55%

Na de herstemming ging De Brauw door.

Verkiezingsuitslag Gouda (22/06/1869)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1597	60.63%
2.	dr. J. Bosscha jr.	1037	39.37%

Ook Hoffmann bleef in 1871 op het fluweel zitten, zelfs een herstemming na de periodieke stemming was niet nodig.

Verkiezingsuitslag Gouda (13/06/1871)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	M.A.FH. Hoffmann	985	58.39%
2.	mr. J.B.L. Wentholt	657	38.94%

In 1873 was het opnieuw de beurt aan De Brauw. Het zouden zijn laatste verkiezingen voor het district Gouda worden. Medestrijder was de antirevolutionaire predikant Abraham Kuyper.

Verkiezingsuitslag Gouda (10/06/1873)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	740	38.89%
2.	dr. A. Kuyper	592	31.11%
3.	mr. J.T. Buys	564	29.64%

Er moest herstemd worden, De Brauw zegevierde.

Verkiezingsuitslag Gouda (24/06/1873)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	jhr.mr. W.M. de Brauw	1035	53,00%
2.	dr. A. Kuyper	918	47,00%

In een tijdsbestek van enkele maanden overleed echter zowel Hoffmann als De Brauw, die beiden Gouda zo lang hadden vertegenwoordigd. Begin 1874 waren tussentijdse verkiezingen noodzakelijk, waarschijnlijk wegens ziekte van De Brauw, die op 6 januari werden gehouden.

Verkiezingsuitslag Gouda (06/01/1874)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	mr. H.C. Verniers van der Loeff	957	41.30%
2.	dr. A. Kuyper	767	33,10%
3.	mr. J. Heemskerk Azn.	392	16.92%
4.	mr. W. baron van Goltstein	197	8.50%

De eerste slag was nog voor Verniers van der Loeff. Elf dagen later, op 17 januari, overleed De Brauw te Haarlem. Drie dagen later vond de herstemming plaats. Nu trok Kuyper wel aan het langste eind. Maar door herschikking van de ideologische achterbannen kwam er bij die herstemming een ander plaatje uit: Kuyper won.

Verkiezingsuitslag Gouda (20/01/1874)

Uitslagen per deelnemer

	Naam	Aantal stemmen	Procentueel
1.	dr. A. Kuypers	1504	54.57%
2.	mr. H.C. Verniers van der Loeff	1252	45.43%

Kuypers

Abraham Kuypers (1837-1920), de latere minister-president, mocht dan worden aangeduid als 'Abraham de Geweldige', imponerend was zijn vertegenwoordiging van het hoofddistrict Gouda niet. Als stichter van de Anti-Revolutionaire Partij, de partij van de 'kleine luyden', die in hem de door God gegeven leider zagen, was hij onovertrefbaar. En als oprichter van de Gereformeerde Kerken van Nederland en de Vrije Universiteit verwierf hij terecht grote faam. Maar voor het district Gouda maakte hij niet veel klaar; na in 1874 gekozen te zijn, verliet hij de Kamer al na drie jaar, namelijk op 1 juni 1877. Toen hij lid van de Tweede Kamer was geworden, verhuisde hij niet naar Gouda maar deed dat in alle stilte naar Den Haag. Reeds in februari 1876 was hij wegens geestelijke overbelasting met het Kamerwerk gestopt. Tot maart 1878 bleef hij ziek wegens overspannenheid. Daarna was hij nog wel Kamerlid voor andere districten als Sliedrecht en Ommen. Kuypers was gehuwd met J.H. Schaay.

Wordt vervolgd